

Programrådsmöte nr 16 2007-04-18

Ledamöter:

Björn Aldén, Botaniska trädgårdarna	Anna Lind, NV
Nils Andersen, GRO	Arnulf Merker, SLU
Torbjörn Ebenhard, CBM	Göran Svanfeldt, FOR
Jan Gustavsson, Jordbruksverket	Else-Marie Strese, Museerna
Bengt-Olle Jonson, Växtförädlarna	Katarina Wedelsbäck Bladh, NGB

Samordnare:

Eva Jansson, CBM
Jens Weibull, CBM

Sekreterare:

Agneta Börjeson, Jordbruksverket

Närvarande var även Lena Niemi, Jordbruksverket, som ska vikariera för Agneta Börjeson då hon är tjänstledig och Anders Nilsson, SLU, som har i uppdrag att utvärdera programmet. Representanter för SPS, LRF, RAÄ, Sida och Formas saknades på mötet.

Inledning

Jan hälsade välkommen till programrådsmötet och presenterade de nya ledamöterna Anna Lind, Naturvårdsverket som ersätter Mette Svejgaard, och Bengt-Olle Jonsson, Syngenta, som är ny representant för Växtförädlarna. Dessutom presenterades Anders Nilsson som har uppdraget att utvärdera programmet och Lena Niemi som ska vikariera för Agneta Börjeson fram till årsskiftet.

Med anledning av de nytillkomna deltagarna gjordes en presentationsrunda som avslutades med att Björn hälsade alla välkomna till Göteborg och den Botaniska trädgården.

Punkten ”Uppdatering av programmet” hade utgått ur dagordningen och kommer i stället att tas upp under nästa programrådsmöte. Den nya dagordningen fastställdes.

Minnesanteckningarna från förra mötet

Naturvårdsverket meddelade att de beslutat ge Artdatabanken i uppdrag att ta fram underlag för vilka vilda släktingar till kulturväxter som finns på rödlistan. Syftet är *in situ* bevarande och därför behövs en lista på vilka växter som finns och var de finns. Artdatabanken ska rapportera resultatet till Naturvårdsverket den 31 december 2007. Mora Aronsson blir kontaktperson på Artdatabanken.

Det påpekades att det kan finnas relevant material från tidigare utredningar, till exempel Stig Blixts, Den brukade mångfalden (SOU 1995:88) och en lista med arter av intresse för Sverige sammanställd av en grupp på University of Birmingham inom ramen för det avslutade EU-projektet *PGR Forum*. Mora Aronsson ska bli informerad om detta.

Inga ytterligare kommentarer framfördes angående minnesanteckningarna. Dessa lades därmed till handlingarna.

Information från Jordbruksverket

Verksamhetsredovisning

Verksamhetsberättelsen 2006 är inte påbörjad ännu. Anledningen är att mycket få redovisningar har kommit in hittills. Verksamhetsredovisningen bygger på aktörernas aktiviteter och programrådets ledamöter ska skicka in redogörelser för dessa. Alla som inte har skickat in underlag måste göra detta senast den 15 maj.

Kommissionens direktiv om undantag i utsädeslagstiftningen

Direktivet gäller undantag som syftar till att möjliggöra saluföring av sorter som hotas av utrotning. Det gäller fröer av amatörsorter och äldre sorter. Eventuellt kan vegetativt material av grönsaker komma i fråga. Dock inte frukt och bär. Kommissionen har tagit beslut när det gäller lantbruksväxter. Köksväxter kommer troligen att beslutas i maj.

Det finns risk för att den administrativa bördan kommer att öka på grund av byråkratiskt krångel men det är ändå viktigt att bevarandesorter ska kunna saluföras. CBM gav Eva Dahlberg en eloge för att hon stridit för att göra detta så enkelt som möjligt.

Jordbruksverket ska implementera direktivet i svensk lagstiftning till nästa år och kommer att föra diskussioner med berörda. Det finns bland annat planer på en workshop efter att kommissionen tagit sitt beslut.

Multilaterala systemet

Avtalet sMTA, som innebär att de som bidrar med genetiska resurser ska få ta del av uppkomna vinster, ska implementeras. Jordbruksverket har fått ett regeringsuppdrag om hur detta ska gå till och det ska vara klart i september. Det är juridiskt krångligt men så fort Jordbruksverket har fått grepp om det hela så kommer det att ges möjlighet för programrådet att lämna synpunkter.

Redovisning av POM-medel

Regeringen har gett Jordbruksverket i uppdrag att redovisa de medel som tillförts Jordbruksverket från Miljödepartementet. I denna redovisning ingår medel till POM åren 2004-2006. Redovisningen skickas ut till dem som är intresserade.

Läget gällande bevarande av insamlat material

Jordbruksverket sammanfattade läget gällande genbank för vegetativt förökat material. Frukt, bär och nötter skulle efter överenskommelse med SLU bevaras på Balsgård men uppbyggnadsarbetet har gått långsamt. SLU har sedermera beslutat att de inte vill ha denna genbank på Balsgård.

Jordbruksverket har också tittat närmare på frågan om upphandling av en genbank. Kriterierna för upphandlingen är att genbanken måste ligga i Sverige och avtalstiden måste vara längre än de maximalt fem år som gällande upphandlingsregler anger. I avtalet bör också skrivas in vad utföraren ska ha för kompetens.

En riskfaktor vid upphandling är det som skulle kunna ske med materialet om det upphandlade företaget går i konkurs. Jurister varnar för att ett ingått avtal inte alltid gäller vid konkurs och det finns risk för att konkursförvaltaren får rättigheten till materialet.

Ett alternativ till upphandling skulle kunna vara statens möjlighet att vid vissa verksamheter göra avtal vid sidan om kravet på upphandling. Kanske kan kravet på långsiktighet bidra till denna möjlighet. Ett perspektiv på 50 år är i detta sammanhang mer rimligt än den normala avtalstiden på fem år.

Friluftsmuseerna uppgav att de för närvarande listar sitt material. De diskuterar värdet av alla växtgrupper och plantor och även möjligheten att ta in växter insamlade i POM. För friluftsmuseerna är lokalt material med dokumenterad kulturhistoria knuten till växterna intressant. De arbetar med att byta ut material som saknar dokumenterad historia mot sådant som har en sådan.

Jordbruksverket tog också upp frågan om Jordbruksverkets roll i det fall verksamheten skulle läggas på ett annat offentligt organ. I ett sådant fall kanske regeringen ska ge uppdraget direkt till dem i stället för att det går via Jordbruksverket. Programrådet skulle ändå kunna ha synpunkter och inflytande på hantering och skötsel.

Många synpunkter framkom i en påföljande diskussion. Diskussionen resulterade i ett antal frågeställningar som kan sammanfattas i fem punkter:

- Det är i första hand mer viktigt att diskutera den omfattning som genbanken kommer att ha än att diskutera vem som ska sköta samlingarna. Det måste avgöras vilka växtslag och ett ungefärligt antal sorter per växtslag som ska bevaras. Vad kan hållas i en central samling och vad måste hållas lokalt? Samordnarna ansvarar för att ta fram underlag till detta.
- Vilken ambitionsnivå gällande sundhetsstatus är rimlig och vilka risker bedöms vara förenade med de olika alternativen i denna fråga? Här bör man ta reda på vilka erfarenheter som finns på annat håll.
- Vilka bevarandetekniker ska användas och vilka intressenter kan komma ifråga för att sköta en genbank? Samordnarna erbjöd sig att göra en lista över lämpliga intressenter. Detta ska vara klart till nästa programrådsmöte.
- Ska skötseln av genbanken läggas på offentliga organ eller ska det upphandlas? Det mesta lutar dock mot att inte upphandla. Om genbanken ska skötas i offentlig strategi, ska detta ske på direkt uppdrag av regeringen eller via Jordbruksverket?

- Kostnader måste presenteras. Hur ekonomin för genbanken kommer att se ut i stora drag ska vara klart innan september. Samordnarna utarbetar förslag på budget.

Information om kriterier för insamling av växter

Samordnarna presenterade de kriterier för växtslagsgrupperna som inventeringarna arbetar med. Kriterierna gäller för insamling till mellanlagring och utvärdering. Mer detaljerad information om kriterierna kan fås av samordnarna.

Generellt så ska materialet ha en lång odlingshistoria, vara av kulturhistoriskt intresse och sorterna ska vara lokala och odlingsvärda. När det gäller till exempel äpple och päron så ska de vara planterade före 1930 och perenner ska vara av material äldre än från 1940. Materialet ska vara långlivat, friskt och hårdigt. För fröförökade växter så gäller att det ska vara äldre material med säker dokumentation som till exempel inköpslistor eller fröpåsar.

I exempelvis perennuppropet väljs, på basis av dokumentation och bilder, material ut, plockas in och odlas upp på Alnarp. Ca 400 olika sorter är målet för året.

Uppropet om krukväxter har inte kommit igång ännu.

Inventering av köksväxter och ett upprop om vegetativt förökade grönsaker ska ske under 2007. Bland dessa kan nämnas humle, sparris, kvanne, rabarber, pepparrot, vitlök.

För inventering av till exempel humle användes gamla jordeböcker från 1650 och fram till våra dagar. Där finns information om plats och årtal för humlekloner vilka i 30-40 % av fallen fortfarande finns kvar på ursprunglig plats.

Vissa arter som till exempel rabarber finns redan insamlade och i de fallen ska materialet sammanställas och kriterierna bakom insamlandet dokumenteras.

Det påpekades att kriterierna och dokumentation om hur insamlingen gått till och på vilka grunder materialet insamlats måste vara tydliga.

Samordnarna arbetar vidare med frågan så att den kan tas in i uppdateringen.

Rundvandring

Lunch och rundvandring i Botaniska trädgården. Vi fick se Landeriträdgården som successivt kommer att planteras med äldre kultursorter av perenner och lökväxter som är värda att bevaras. Lökträdgården är en av världens finaste kollektioner av vildinsamlade lök- och knölväxter. Ca 1 600 arter finns samlade under ett nyuppfört glastak. Entrén till Botaniska trädgården är under ombyggnad efter design av landskapsarkitekt Ulf Nordfjell.

Utvärdering av programmet

Anders Nilsson har fått uppdraget att utvärdera programmet och presenterade ett preliminärt resultat. Slutrapporten ska vara färdig den 1 juni 2007.

Uppdraget till POM är baserat på internationella frågor om bevarande av biologisk mångfald, utredningar som Jordbruksverket gjort och andra rapporter. I förslaget till program beskrivs detaljerade mål.

Utvärderingen baseras på uppdraget till Jordbruksverket, dokumentation som till exempel årsrapporter och mötesprotokoll, publikationer samt samtal med ca 25 personer (samordnare, projektledare, programrådets ledamöter m. fl.).

Leder vidtagna åtgärder mot målen för POM?

I stort bedöms arbetet som gott och engagemanget stort. Vidtagna åtgärder leder dock inte alltid mot målen för POM. Främst gäller det arbete kring bidragandet till ökande livsmedelssäkerhet och det internationella samarbetet.

När det gäller bevarande och nyttjande, att levandegöra kulturarvet och dokumentation och information leder arbetet som hittills utförts tydligare mot målen.

Samordning, referensgrupper och ansvarsfördelning

Rollfördelningen behöver tydliggöras. Programrådet har svårt att fungera i ett kombinerat rollspel där man både ska fungera som referensgrupp och nätverk för informationsutbyte och driva frågor. Engagemanget varierar mellan intressenter eftersom programmet i praktiken har handlat om hur det levande kulturarvet ska bevaras och mindre om hur det tillgängliga materialet kan användas i kommersiella sammanhang.

Övrigt

Resurserna har använts effektivt med den inriktning som programmet har idag, med undantag för vissa oklarheter gällande nationella samlingen för frukt, bär och nötter.

Strategin för inventering fungerar väl men inventeringen riskerar att dra ut på tiden för vissa områden. En slutpunkt bör definieras och anges. Det blir efter inventeringen angeläget att fastställa hur insamlat material ska bevaras och nyttjas.

Flera tusen personer har varit engagerade och POM har både blivit mer känt och skapat engagemang hos allmänheten för bevarandet av det levande kulturarvet.

POM som nätverk för kommersiellt nyttjande av växtgenetiska resurser har varit mindre bra. Växtförädlarna och LRF har hittills visat litet intresse för POM, som uppfattas alltför kulturarvsinriktat. POM behöver dels utforma en strategi för nyttjande av insamlat material, dels utveckla en lämplig struktur för ett fungerande nätverk där även växtförädling innefattas, om detta fortsatt är ett av delmålen för POM.

Det är dock inte säkert att växtförädlingsföretagen kommer att intressera sig för växtförädling inom POMs intresseområde eftersom de specialiserar sig på ett fåtal arter och sorter. Å andra sidan är det möjligt att intresset för att använda gamla sorter kommer efter hand och att nya användningsområden skapas med tiden.

Information från samordnarna, inventeringsläget

Sex inventeringar är på gång. Material samlas in för mellanlagring och utvärdering. Det ska utvecklas ett grundkontrakt där det framgår hur skötsel och bevarande av de insamlade växterna ska ske.

Kurserna i inventering fortsätter under 2007. Detta är de sista som anordnas. När årets kurser är genomförda kommer ca 500 inventerare att ha utbildats.

CBM kommer att delta under fyra mässor runt om i Sverige:

- 20-22 april, Trädgård Norr, Umeå
- 4-6 maj, Lisebergs trädgårdsdagar, Göteborg
- 16-21 juni, Trädgårdsdagar på Gotland
- Juli, Rosendals Trädgård, Stockholm

Den 13-14 september anordnas en konferens på Österlen. Den finansieras av SIDA:s Östersjöenhet som arbetar för att de baltiska staterna och Polen ska få upp ögonen för den biologiska mångfalden och dess bevarande. Runt 50 aktiva deltagare utlovas och ett deltagande från FOR efterfrågades.

Flera skrifter är på gång från CBM. Bland dessa kan nämnas *Om örter* (av Lena Nygårds), och en broschyr om de svenska klonarkiven, *Handledning i att inventera rosor*, *Handledning i att inventera perenner*, *Trädgårdshistoria för inventerare* och ny uppdaterad POM-broschyr. På CBM:s webbplats finns mer information om skrifterna.

Samordnarna föreslog att programrådsledamöter och andra ska mötas i en workshop där bevarandefrågor och tekniska frågor kring bevarande diskuteras. Denna planeras till oktober 2007.

Information från aktörerna*GRO*

Insamling av frökällor pågår (Salix, lönn, buxbom, murgröna bl. a.). Plantskolor, trädgårdsskolor och kommuner engageras och provodlingar utförs.

SLU

Potatisförsök kommer att visas under Borgebydagarna tillsammans med Hushållningssällskapet. Det planeras ett utbildningsprogram för uppbyggnad av hanteringen av genetiska resurser i Centralasien.

Hortonomprogrammet läggs om och inget intag kommer att ske i år.

SLU vill gärna ha förädling av lantbruksväxter. En formell struktur för detta finns och det avser då långa projekt. Potatisförädlingen kommer att utvecklas och även andra arter kan komma i fråga. Det finns ett politiskt intresse för svensk växtförädling. Kanske bör frågan föras in under miljömålen?

NGB

Direktören vid NGB, Bent Skovmand avled i februari. En ny tillförordnad direktör, Erling Fimland, sitter till mitten av juli.

Nordiska ministerrådet har ny organisation från och med sommaren och en bättre samordning av genbankerna ska komma till stånd.

Några av NGB:s projekt:

- Molekylära markörer i björk
- Molekylära markörer i ärtor
- Uppförökning av frö från Fröuppropet

FOR

FOR intresserar sig för frågor gällande nytt och bättre växtmaterial åt konsumenterna. De hoppas också på äldre sortmaterial från POM. I medlemsorganisationerna propageras det för POM och många medlemmar kommer på de kurser som anordnas. När det gäller växtförädlingsfrågor propagerar FOR för att säkerställa tillgången till material och man funderar på långsiktiga aspekter av klimat, livsmedels- och energiförsörjning.

Botaniska trädgårdarna

Man odlar så mycket man kan. De botaniska trädgårdarna har en viktig uppgift i bevarande och inspiration.

Efter erfarenhet av angrepp av narcissflugor i Lund propagerar man för att sprida samlingarna till mer än en plats.

Linné-året genererar arbete.

Svensk kulturväxtdatabas (SKUD) har nu över 57 000 namnposter men det finns inga resurser för datainläggning eller service till brukare. Databasen har många användare. En ny tryckt namnstandard kan komma att bli aktuell under 2008.

Museerna

Museerna jobbar med förberedelser för att kunna ta in POM-material i friluftsmuseerna. Rosor har placerats i Fredriksdal för mellanlagring.

CBM

Den årliga mångfaldskonferensen kommer att hållas 19-20 september i Växjö i samarbete med Växjö kommun. Den ska handla om pedagogik och biologisk mångfald, om hur information rörande biologisk mångfald ska överföras till myndigheter och allmänhet.

Den etnobiologiska studien blir komplett till sommaren då den tredje volymen Människan och djuren beräknas komma ut.

Det ska satsas på husdjurssidan och ramarna för ett program är under utveckling.

En extra resurs ska finnas tillgänglig under hösten för arbete med SKUD.

Växtförädlarna

Syngenta arbetar med genresurser hos sockerbeta. Material från vildbeta dokumenteras och används i viss mån för att korsas in i kommersiella sockerbetssorter. Sockerbeta har varit i kommersiellt bruk i 200 år. Den genetiska

variationen har ökat under denna tid. Nya tekniker som genteknik kan komma att öka variationen ytterligare.

Engagemanget från växtförädlarna har fokus på kommersiella grödor. Företagen specialiserar sig på få grödor per aktör. Livsmedelsförsörjningen kan komma att ligga i aktörernas intresse i framtiden men det kulturhistoriska, som är så aktuellt nu, ligger i allmänhetens intresse.

Sverige behöver fler växtförädlingsentusiaster som kan sköta förädling av växtarter som företagen inte intresserar sig för.

Nästa möte

Nästa möte blir i Stockholm hos Formas och beslutades till onsdagen den 7 november 2007.

Övrigt

Else-Marie Strese går vidare mot nya arbetsuppgifter och tackades för sin tid i programrådet. Peder Weibull, som slutat efter förra mötet, kommer att få ett kort som tack för sin medverkan.